

Наукові перспективи
Видавнича група

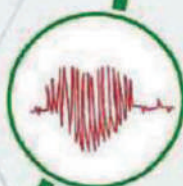
Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№9(43)2024

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Громадська організація «Християнська академія педагогічних наук України»

Громадська організація «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з
духовно-морального виховання»

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 9(43) 2024

Київ – 2024

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Педагогіка»

Akimova O.V., Sapohov M.V., Napchuk Ya.A., Salii R.V. <i>E-LEARNING AS A GLOBAL PEDAGOGICAL PROBLEM</i>	13
Khalabuzar O.A. <i>PECULIARITIES OF ESP COURSE DESIGN FOR BUSINESS ENGLISH</i>	23
Khrystova T.Ye., Abdullaiev Altai Karam ohly, Rebar I.V., Nesterov O.S., Hrdzelidze S.R. <i>THE SPECIFICS OF THE REGULATION OF THE WATER BALANCE IN THE BODY OF A SPORTSMAN</i>	32
Zhovnych O.V., Koval T.V., Kolesnik K.A. <i>FORMATION OF READINESS OF FUTURE EDUCATORS TO WORK IN THE CONDITIONS OF «FOREST KINDERGARTEN»</i>	41
Бажан С.П. <i>РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АНТОПОТЕХНІЧНОМУ ВИМІРІ ОСВІТИ</i>	50
Білавич Г.В., Вінтоняк О.В. <i>ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ «ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ» ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ (1939-2024)</i>	62
Бордюг Н.С. <i>СИСТЕМА ДІАГНОСТИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ</i>	73
Варивода К.С., Горденко С.І., Єрічева Т.Ю. <i>ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД</i>	85
Васильєв Г.А. <i>ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА У РОБОТІ З СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ</i>	98
Ващенко В.В. <i>ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ</i>	107

Великдан Ю.В. <i>ІНТЕГРАЦІЯ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ В ЗЗСО</i>	119
Волинець Ю.О., Стаднік Н.В., Унинець Л.М. <i>ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	128
Джеджула О.М., Василенко В.Г. <i>КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК НОВА МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ</i>	140
Дика Н.М., Глазова О.П. <i>ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ</i>	153
Дудіна О.В. <i>ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ В ЯПОНІЇ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ РЕФОРМУВАННЯ</i>	166
Дяченко М.Д., Прищепя А.І. <i>РОЛЬ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В ОРГА- НІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ</i>	179
Дячик Н.Ю. <i>СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬ- НИХ ТА ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА</i>	191
Єременко Т.Є., Лук'янченко І.О. <i>ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ»</i>	203
Зінорук А.В. <i>МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ІМІТАЦІЙНО-ІГРОВОЇ ТЕХНОЛОГІЇ</i>	215
Зобенько Н.А., Михальчук О.О., Нікітська Ю.М. <i>ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ</i>	226

- Іонова О.М., Лупаренко С.Є.** 237
ОРГАНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗА ІДЕЯМИ СОФІЇ РУСОВОЇ
- Кібіч Д.О.** 247
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОВАТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АКМЕОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Кінах Н.В.** 260
МОТИВАЦІЯ ДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
- Кірдан О.Л.** 271
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ-ВИКОНАВЦІВ ТА ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ
- Ковтун Т.Л.** 283
ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ У ДІТЕЙ 3-ГО РОКУ ЖИТТЯ ОСНОВ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ
- Кравець І.С., Євтушенко Г.О., Губська О.П., Соколов С.О., Скаковський С.І.** 294
ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧОГО ТА АГРАРНОГО ЦИКЛУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Ларіна О.В.** 308
ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ
- Левігіна Л.В.** 320
ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
- Махомета Т.М., Тягай І.М.** 334
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТТЯХ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ
- Олійник І.В., Карпова М.Є.** 342
РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Решевська К.С., Циммерман Г.А., Алькема О.М. <i>ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ІНФОРМАТИКИ ПРОФІЛЬНОГО РІВНЯ</i>	353
Савченко О.Л. <i>ОБґРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ 5 – 9 КЛАСІВ</i>	365
Сорочинська О.А. <i>ДИЗАЙН ПЛАКАТУ ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА</i>	375
Степанюк С.І., Коваль В.Ю., Грабовський Ю.А., Городинська І.В., Харченко-Баранецька Л.Л. <i>ОЛІМПІЙСЬКІ ДОСЯГНЕННЯ–2024 ВИПУСКНИКІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ</i>	388
Теренко О.О. <i>ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ТА ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ</i>	400
Федорченко Т.Є., Луценко В.О. <i>ОБІЗНАНІСТЬ БАТЬКІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРБУЛІНГУ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ ДІТЕЙ</i>	412
Федь І.Є., Плахотський О.В. <i>САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ</i>	422
Фоміна Л.В. <i>ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ</i>	432
Форостюк Т.В., Форостюк В.О. <i>ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ «УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» ТА «СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ»</i>	444
Чубінська Н.Б., Пастернак В.В. <i>СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗЦІЇ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ</i>	457
Чубінська Н.Б., Скочиляс А.Б. <i>СТРУКТУРА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕР- НОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН</i>	469
Яковишина Т.В. <i>ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ</i>	477

СЕРІЯ «Психологія»

- Vizniuk I.M., Paikush M.A., Dolynnyi S.S., Cherchyk N.L., Kirzha N.V.** 487
ALGORITHM OF CHRONOBIOLOGICAL FORECAST IN THE STUDY OF THE CAUSES OF PSYCHOPROFESSIONAL DISORDERS IN SPECIALISTS
- Андрущенко Т.В., Бекетова Г.В.** 498
ПСИХОЛОГІЧНІ ПОРУШЕННЯ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ПРИ ПОСТКОВІДНОМУ СИНДРОМІ: ЩО ВЖЕ ВІДОМО?
- Бекетова Н.В., Мозгова Г.П.** 513
РІВЕНЬ НЕЙРОТИЗМУ ПРИ ПОСТКОВІДНОМУ СИНДРОМІ У ПІДЛІТКІВ
- Бочелюк В.Й., Панов М.С., Жадленко І.О.** 525
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ
- Бузід А.М.** 542
ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
- Далакян Г.М., Іващенко А.І.** 553
СПЕЦИФІКА ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
- Доцевич Т.І.** 566
ПСИХОЛОГІЧНА РЕСУРСНІСТЬ СТУДЕНТІВ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ
- Калмикова Л.О., Харченко Н.В., Коцур В.П., Мисан І.В.** 579
КОМУНІКАЦІЯ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ І НОВЕ РОЗУМІННЯ
- Кузнєцов М.А., Кабусь Н.Д.** 590
ПРОЯВ ЛІДЕРСЬКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ОСВІТЯН У КОНТЕКСТІ ЇХНЬОЇ ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ
- Кузнєцова Т.В., Іващенко А.І., Бикова Г.В.** 604
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ КУРСАНТІВ
- Малиш В.Є.** 618
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПОНЯТТЯ ПСИХОЛОГІЧНІ КРИЗИ: ВИДИ, ДІАГНОСТИКА ТА ДОПОМОГА
- Пампура І.І., Бойко-Бузиль Ю.Ю.** 631
ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 9(43) 2024

Саннікова О.П., Санніков О.І. <i>МОДЕЛЬ ВИБОРУ ПРОФЕСІОНАЛА: ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД</i>	644
Скаковська А.В. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДИЧНИХ СТРАХІВ У ДІТЕЙ З ОНКОГЕМАТОЛОГІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ В УМОВАХ СТАЦІОНАРНОГО ЛІКУВАННЯ</i>	661
Терентьєва Н.О., Загоруйко Т.А. <i>ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ НА МОЖЛИВОСТІ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ</i>	672
Терентьєва Н.О., Самойлов Д.О. <i>КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ЛЮДЕЙ ЗРІЛОГО ВІКУ З ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ</i>	686
Химко М.Б., Товпеко О.В., Більман С.Ю. <i>ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ВІЙСЬКОВО-СЛУЖБОВЦІВ</i>	694
Хуртенко О.В., Дмитренко С.М. <i>ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА</i>	709
Чорна Н.В. <i>ВПЛИВ ЦИФРОВИХ МЕДІА НА СЕКСУАЛЬНУ ОСВІТУ ТА РОЗВИТОК СЕКСУАЛЬНИХ НОРМ СЕРЕД МОЛОДІ</i>	720
Широбоков Ю.М., Ляска О.П., Лунченко Н.В. <i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТАЦІЙ У ПІДТРИМЦІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ</i>	731
Шкраб'юк В.С., Шейко А.О., Денисенко А.О., Чумаченко О.Ю. <i>ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ</i>	744

СЕРІЯ «Медицина»

Vysochyna I.L., Kramarchuk V.V., Yashkina T.O. <i>THE OPINION OF INTERN DOCTORS IN THE SPECIALTY OF "GENERAL PRACTICE - FAMILY MEDICINE" REGARDING CERTIFICATION</i>	758
Бараннік К.С., Молчанов Р.М., Бараннік С.І. <i>ВПЛИВ ХІМІЧНОГО СКЛАДУ, СТРУКТУРИ ТА МІЦНОСТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СЕЧОВИХ КАМЕНІВ НА ПРОГНОЗУВАННЯ ЯКОСТІ ЛІТОТРИПСІЇ</i>	767
Воронцова Т.О., Козловська Я.І., Горішній І.М., Левенець С.С., Крицький І.О., Стахурська І.О. <i>СКЕЛЕТНО-М'ЯЗОВІ УСКЛАДНЕННЯ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ У ДІТЕЙ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)</i>	781

- Дорофєєва Г.С., Сакович В.М., Драпак І.А., Алексєєв В.П., Чиманська Г.Є.** 793
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН ЕЛЕКТРИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ГОЛОВНОГО МОЗКУ НА ТЛІ ВЖИВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ НАПОЇВ ЗІ ЗМІСТОМ КОФЕЇНУ ЗА ДОПОМОГОЮ VIS МОНІТОРУ
- Іваницький І.В., Ждан В.М., Бабаніна М.Ю., Іваницька Т.А., Волченко Г.В.** 801
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ МЕТОДИК ДІАГНОСТИКИ ФІБРОЗУ ПЕЧІНКИ
- Кучер С.В., Смачило І.В., Бударна О.Ю., Ткачук В.В., Ткачук Н.І., Бойко Т.В.** 816
СТАН ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО МНЕСТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ У ПАЦІЄНТІВ З ХРОНІЧНИМ ГАСТРИТОМ
- Лотоцька О.В., Бандрівська Ю.Б.** 834
ВПЛИВ ПИТНОЇ ВОДИ З РІЗНИМИ КОНЦЕНТРАЦІЯМИ ФОСФОРУ В КОМБІНАЦІЇ З ВАЖКИМИ МЕТАЛАМИ НА МІНЕРАЛЬНИЙ ОБМІН В ОРГАНІЗМІ БІЛИХ ЩУРІВ
- Огоренко В.В., Шорніков А.В., Крючихін Т.А.** 844
ХАРЧОВА ПОВЕДІНКА І ОБРАЗ ТІЛА ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
- Осадчук Д.В.** 852
ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОЧЕРЕВНОГО ТИСКУ НА ДИНАМІКУ ПОРУШЕНЬ ПОКАЗНИКІВ ЛІПІДНОЇ ПЕРОКСИДАЦІЇ В НИРЦІ ПІСЛЯ ПНЕВМОПЕРИТОНЕУМУ У ЩУРІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП
- Сергета І.В., Марчук О.В.** 864
ГІПЄНІЧНА ОЦІНКА УМОВ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ЗАСВОЮЮТЬ СПЕЦІАЛЬНОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ, У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Соколова І.І., Федів О.І.** 877
РІВЕНЬ ВІТАМІНУ Д ТА СТАН МІНЕРАЛЬНОГО ОБМІНУ У ПАЦІЄНТІВ З ОСТЕОАРТРОЗОМ ОБТЯЖЕНИМ КОМОРБІДНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ
- Сушко Ю.І., Гудима А.А.** 890
ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕНЬ ПОКАЗНИКІВ ЕНЗИМНОЇ ЛАНКИ АНТИ-ОКСИДАНТНОГО ЗАХИСТУ В ЛЕГЕНЯХ ЩУРІВ РІЗНОГО ВІКУ В ДИНАМІЦІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ КРАНІОСКЕЛЕТНОЇ ТРАВМИ
- Филенко Б.М., Ройко Н.В., Прилуцький О.К., Проскурня С.А., Старченко І.І.** 904
ЛЕТАЛЬНИЙ ВИПАДОК ГЕМАНГІОМИ КИШЕЧНИКА

УДК 351:340.6

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9\(43\)-525-541](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-9(43)-525-541)

Бочелюк Віталій Йосипович доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри психології та соціальної роботи, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

Панов Микита Сергійович доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Горіхуватський шлях, 19, м. Київ, 03041, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

Жадленко Ірина Олександрівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0003-2696-6690>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У статті надано загальноприйняте розуміння терміну «ресоціалізація» як процесу і поняттю «ресоціалізування» як результату цього процесу. Згідно міжнародно-правових норм визначене поняття інвалідності як статусу людини з особливими потребами, дано визначення терміну внутрішньо переміщеної особи як людини, що потрапила в біду проти своєї волі.

Показано особливості прояву різних психологічних комплексів, синдромів, властивих людям з обмеженими можливостями, які мають тенденцію посилюватись, коли ті опиняються у незвичних для себе умовах.

Обґрунтовано необхідність врахування психологом при роботі з людьми даної категорії виду інвалідності, групи, ступеня тієї чи іншої хвороби; також темпераменту особи, рівня тривожності, інтроверсії – екстраверсії, типів діяльності з подолання критичних ситуацій, інших особливостей осіб з обмеженими можливостями.

На основі аналізу сучасної психологічної літератури автори статті показують проблеми ресоціалізації біженців та внутрішньо переміщених осіб, які, водночас, являються людьми з особливими потребами, демонструє приклади роботи психологів із вразливими категоріями переселенців за кордоном та в українських громадах.

Автори виказують власне бачення основного завдання психологів у допомозі людям із різними обмеженнями – слуху, зору, рушійних функцій, хвороб внутрішніх органів при соціальній адаптації та ресоціалізації. Наголошують, що враховуючи сучасні погляди на проблему інвалідності, особливостей процесу ресоціалізації осіб з особливими потребами та можливостями їхнього ресоціалізування як наслідку, практичним завданням досвідчених психологів та працівників соціальних служб, що співпрацюватимуть з такою категорією людей, є підготовка людини з обмеженими можливостями до повноцінного (наскільки це можливо) життя, у індивідуальній та груповій психологічній допомозі цим людям з метою розвитку у них почуття суб'єктності життєдіяльності у нових умовах життя.

Ключові слова: ресоціалізація, адаптація, соціалізація стресовий розлад, подолання комплексів та синдромів, симптоми, людина з особливими потребами, інвалідність, внутрішньо переміщена особа, робота психолога, психологічні особливості

Bocheliuk Vitalii Yosypovych Full Doctor in Psychology, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Head of the Psychology and Social Work Department of Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

Panov Mykyta Serhiyovych Full Doctor in Psychology, Professor, Professor of the Department of Psychology of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Naukovoho Horikhuvatskyi shliakh Str.19, building 1, of. 12, Kyiv, 03041, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

Zhadlenko Iryna Oleksandrivna PhD in Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of Special Education and Psychology of Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0003-2696-6690>

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF RESOCIALIZATION OF PERSONS WITH SPECIAL NEEDS

Abstract. The article provides a generally accepted understanding of the term resocialization as a process and the concept of «resocialization» as a result of this process. According to international legal norms, the concept of disability is defined as the status of a person with special needs, while the term 'internally displaced

person' is viewed as a person who gets into trouble due to circumstances beyond their control.

In the given article, the features of the manifestation of various psychological complexes, syndromes characteristic of people with disabilities, which tend to intensify in unusual conditions, have been explored.

It has been substantiated that a psychologist working with people needs to take into account a type of disability, severity of a disorder at hand, a person's temperament and their level of anxiety, introversion/extroversion traits, stress and crisis management techniques employed, and other characteristics of persons with disabilities.

Based on the findings of modern psychological literature, the authors outline the problems of resocialization of refugees and internally displaced persons, who, at the same time, are viewed as people with special needs, and demonstrates examples of psychologists' work with vulnerable categories of immigrants abroad and in Ukrainian communities.

The authors express their own vision of the main task of psychologists in helping people with various disabilities, including hearing, vision, motor and internal organ impairments in the process of adaptation and resocialization. It is emphasized that, taking into account modern views on the problem of disability, the peculiarities of the process of resocialization of persons with special needs and the possibilities of their resocialization as a result, the practical task of experienced psychologists and social service workers who will cooperate with this category of people is to prepare a person with disabilities for a full-fledged (to the extent it is possible) of life, in individual and group psychological assistance to these people in order to develop in them a sense of subjectivity of life activity in new living conditions.

Keywords: resocialization, adaptation, socialization, stress disorder, overcoming complexes and syndromes, symptoms, a person with special needs, disability, an internally displaced person, counseling, psychological features.

Постановка проблеми. Починаючи з часів Аристотеля (384-322 рр. до н.е.), жоден вчений так і не наважився заперечити добре відому широкому загалу фразу цього давньогрецького філософа та засновника класичної логіки про те, що «людина є твариною соціальною» [8, с. 37]. Аристотель вважав, що людина як істота не може проживати на самоті, не взаємодіяти із подібними собі істотами, а повинна спілкуватись і взаємодіяти з іншими для задоволення своїх потреб та розвитку своєї. Дійсно, саме поняття «людина» є багатовимірним, бо містить і фізичні, і психологічні, і соціальні аспекти.

Для нормального ж функціонування будь якого людського індивіда у сучасному суспільстві, особливо у нових для цього індивіда умовах, можуть бути затребувані знання, вміння, навички, якими він не володіє: особистість потребує нового розуміння того, що відбувається, на що він у минулому не

звертав уваги або мав точку зору, яку доводиться з якихось причин переглядати.

У більшості випадів процес звикання до нових умов життя (ресоціалізації) потребує допомоги спеціалістів – медиків, психотерапевтів, психологів, педагогів, представників соціальних служб. І абсолютно точно такої допомоги у процесі своєї ресоціалізації вимагає та категорія людей, яку прийнято називати особами з особливими потребами.

І в мирні часи, і, особливо, під час війни, що триває в Україні, люди з особливими фізичними, психологічними, освітніми потребами мають проблеми, які складно або неможливо вирішити без допомоги людини з професійним дипломом психолога.

Питання, що особливо часто виникають під час війни у зв'язку з необхідністю більшої частини населення нашої країни пристосовуватись до нових для себе умов життя в іншому регіоні, в іншій країні, в умовах воєнного стану та бойових дій, також інші проблеми вимагають особливого підходу для їх вирішення і створюють нові виклики для медиків, психологів, психотерапевтів і педагогів. Сучасному психологу конче необхідні знання проблем тих людей, які з певних причин, психічних чи фізичних, не можуть повноцінно приймати участь у діяльності різних соціальних інститутів, а змінюючи останнє, потребують особливої уваги до себе, вимагають високого професіоналізму з боку спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ресоціалізації людей, що мають обмежені можливості та особливі потреби, значення психологічних особливостей людини в процесі її соціалізації та ресоціалізації привертають до себе увагу українських та зарубіжних науковців, психологів, медиків, педагогів, фахівців соціологічних та гуманітарних дисциплін.

Останніми роками з'явилося чимало робіт з проблем ресоціалізації засуджених осіб та осіб з відхиленнями у правовій свідомості, серед яких відзначено й осіб з інвалідністю. У цьому напрямку заслуговують уваги доповіді та статті на міжнародних і всеукраїнських наукових семінарах та конференціях. Доволі актуальною з подібних питань є доповідь А. Тищенка [11]. Інші українські дослідники теж не залишають поза увагою тематику, пов'язану із психологічними особливостями людей з обмеженими можливостями у випадку їх потрапляння у нове, незвичне для таких осіб, середовище. Вже зазнали декілька видань книга М. Попович «Бути людиною» [8], монографія Ю. Швалб «Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими функціональними можливостями: психологічні аспекти» [12], самі назви яких говорять про проблематику, що вирішується в них. З'являються роботи, присвячені аналізу технологій зарубіжних соціально-психологічних служб при роботі з людьми, що мають функціональні обмеження та особливі потреби [3], що піднімають питання формування культури життєдіяльності людей з інвалідністю [6].

Особливостями психології людей, які яскраво проявляються у людей з особливими потребами в процесі їхньої соціалізації та ресоціалізації,

займалися зарубіжні науковці, такі як Р. Роше [19], Л. Гарсія [18], С. Нар'янан [20] та інші.

Мета статті. Враховуючи психологічні особливості людини з особливими потребами, обґрунтувати низку факторів, які ускладнюють та які сприяють успішній ресоціалізації осіб з обмеженими можливостями в нових для них умовах – у статусі біженця чи внутрішньо переміщеної особи, показати першочергову роль психологічних служб у процесі ресоціалізування осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Протягом свого життя людина зазнає чимало змін своєї особистості. Часом же вона мусить адаптуватися до свого нового статусу у незнайомому їй соціальному середовищі, становлячись членом дитячого колективу, стаючи школярем, студентом, аспірантом, змінюючи місце проживання, створюючи сім'ю, знаходячи нову роботу тощо. Іноді у житті людини відбуваються різні форс-мажорні випадки, коли вона потрапляє у місця позбавлення волі, виходить на свободу з цих місць, коли особа змушена приймати незнайомі їй правила життя, дотримуватись чужих звичаїв чи традицій. В умовах викликів сьогодення чимало наших співвітчизників стає внутрішньо переміщеними особами у своїй державі, біженцями у зовсім незнайомій їм країні. У цих випадках загострюється необхідність *ресоціалізації* людини як особистості і як індивіда.

Сучасна довідникова та енциклопедична література подає поняття *ресоціалізація* (від латинських *re* – «повторна, відновлювана дія» та *socialis* – «суспільний») як процес пристосування людини до життя в новому співтоваристві, наприклад, в еміграції, в результаті здобуття нового віросповідання, внаслідок відходу у монастир, входження у вищий соціальний клас (висхідна вертикальна мобільність), у зв'язку з тривалою госпіталізацією чи внаслідок перебування у місцях позбавлення волі, в зоні активних бойових дій тощо [14].

«Ресоціалізація, як вважають англійські психологи, – це процес, який передбачає навчання нових норм, цінностей і практик особам, які переходять від однієї соціальної ролі до іншої» [19]. Люди ж особливими потребами, яких у правовій та медичній літературі частіше називають інвалідами, є особливими людьми у звичному, буденному житті. А, отже, процес своєї ресоціалізації для таких людей має бути особливим, добре вивченим у сучасній медицині та психології. Тим паче, як відзначають науковці, «психосоціальні фактори, рівно як і емоційні та поведінкові проблеми, міжособистісні стосунки, фінансовий стан, житло та освіта, можуть впливати на здоров'я та благополуччя дітей, молоді, зрілих людей з особливими потребами» [12, с.15].

Спираючись на думку зарубіжних авторів, де питання існування людей з особливими потребами у суспільстві, особливості їхньої ресоціалізації, стали активно вирішуватись вже протягом більш ніж півстоліття, відзначимо, що наразі більшість фахівців виділяє чотири різні типи особливих потреб:

- *фізичні* потреби, які виникають внаслідок таких захворювань, як розсіяний склероз, алергія та астма, ювенільний артрит, лейкемія, м'язова дистрофія, епілепсія;

- потреби, які виникають у зв'язку із загальним розвитком людини з народження або внаслідок певних хвороб (синдрому Дауна, аутизму, дислексії, дисграфії, диспраксії, афазії або дисфазії, розладу слуху, зору);
- поведінкові та емоційні, як от obsесивно-компульсивний розлад, дисоціація, посттравматичний стресовий розлад, тривога, депресія, синдром дефіциту уваги, гіперактивність, біполярний розлад.
- сенсорні (сліпота, глухота, слабкий зір, слабкий слух) [18].

Сполучені Штати Америки, які накопичили чималий досвід у захисті гідного співіснування у своєму суспільстві людей з особливими потребами, ще з 1990 року мають діючий закон, що захищає права останніх. Це відомий «Закон про американців з обмеженими можливостями» («Americans with Disabilities Act» – ADA), який забороняє дискримінацію людей з інвалідністю у працевлаштуванні, на транспорті, при громадському розміщенні, при отриманні послуг зв'язку, при доступі до державних і місцевих урядових програм і послуг. Варто зазначити, що для створення гідного середовища людям з особливими потребами у США залучені чимало установ та організацій.

Так, наприклад, Комісія з рівних можливостей працевлаштування США (EEOC USA) слідкує за дотриманням статей ADA, які забороняють приватним роботодавцям, державним і місцевим органам влади, агентствам з працевлаштування, профспілкам «дискримінувати кваліфікованих осіб з обмеженими можливостями під час подання заяв на роботу, найму, звільнення та професійного навчання» [6]. Міністерство юстиції Сполучених Штатів має забезпечувати дотримання закону щодо державних і місцевих послуг та розташувань людей у громадських приміщеннях. Міністерство охорони здоров'я та соціальних служб слідкує за дотриманням статей ADA щодо доступу до програм, послуг і заходів, які отримують федеральну фінансову допомогу. Це включає забезпечення того, щоб люди з порушеннями слуху мали доступ до сурдоперекладачів та інших допоміжних засобів, де це необхідно для ефективного спілкування. Міністерство транспорту забезпечує дотримання правил, якими регулюється транзит. Міністерство освіти має не лише забезпечувати рівний доступ до освітніх програм, інклюзивну освіту, але й сприяти виконанню другого розділу ADA, який забороняє дискримінацію в програмах або заходах, що отримують федеральну фінансову. «Рада доступу» видає вказівки, які мають забезпечувати доступність будівель, об'єктів і транспортних засобів для людей з обмеженими можливостями, встановлюють вимоги до проектування для будівництва та реконструкції об'єктів, місць громадського розміщення, комерційних об'єктів, об'єктів державної та місцевої влади [16].

Подібні закони, якими передбачені заходи, що створюють можливості для гідної соціалізації та ресоціалізації осіб, мають практично всі країни Євросоюзу, Японія, Китай, Австралійський союз, ряд інших держав. У березні 2007 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було

прийнято розроблену у 2006 році Конвенцію про права осіб з інвалідністю, до якої Україна приєдналась у 2009 році. Конвенція визначає: «... до інвалідів належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними абосенсорними порушеннями, які під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати повній та ефективній участі цих осіб у житті суспільства нарівні з іншими» [4]. Принципами, які проголосила названа Конвенція, стали повага до притаманної людині гідності, її особистої самостійності, недискримінація, рівність можливостей, рівність чоловіків і жінок, повне й ефективне залучення та включення до суспільства, повага до здібностей дітей-інвалідів [4].

Законодавці України теж не залишали осторонь проблеми людей з обмеженими можливостями. Верховна Рада України ще у 1991 році прийняла Закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», який із змінами та доповненнями є чинним і донині [10]. У названому Законі перелічуються державні органи, які мають забезпечувати права людей з особливими потребами, основні права громадських об'єднань осіб з інвалідністю; відзначаються особливості працевлаштування, освіти, професійної підготовки осіб з особливими потребами; наголошується на обов'язках підприємств, установ та організації створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до об'єктів фізичного оточення, до місць соціальної інфраструктури [10].

Але, навіть за такої законодавчої уваги нашої держави, країн світу та міжнародних організацій до людей з особливими потребами, останні у своїй більшості не відчують себе повноцінними членами суспільства. Це пов'язано із цілим рядом причин та факторів. Залишивши медичні причини та проблеми для спеціалістів, зупинимось на соціально-психологічних особливостях людей з особливими потребами, які виступають на перший план за умов ресоціалізації цих осіб у нову спільноту.

Питання переходу від «медичної моделі інвалідності» до «соціально-психологічної моделі людини з особливими потребами» останніми роками доволі жваво обговорюється у наукових колах. Українські психологи Юрій Шваб та Лілія Тищенко у своїй монографії «Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими функціональними можливостями: психологічні аспекти» зазначають, що медична модель розглядає обмежені можливості, пов'язуючи окрему людину із недугою, коли на перший план висувається ідея несхожості людей із обмеженими можливостями на усіх інших людей. Соціально-психологічна модель передбачає, що осіб з обмеженими можливостями потрібно розглядати беручи до уваги взаємозв'язок людини із його оточенням – фізичним, соціальним, враховуючи психологічні особливості як самих інвалідів, так і їхнє оточення. На думку авторів монографії, настав час визнати, що «обмежені можливості як проблема – це результат соціального, економічного та, навіть, політичного обмеження, навіть дискримінації, всередині суспільства [12, с. 95].

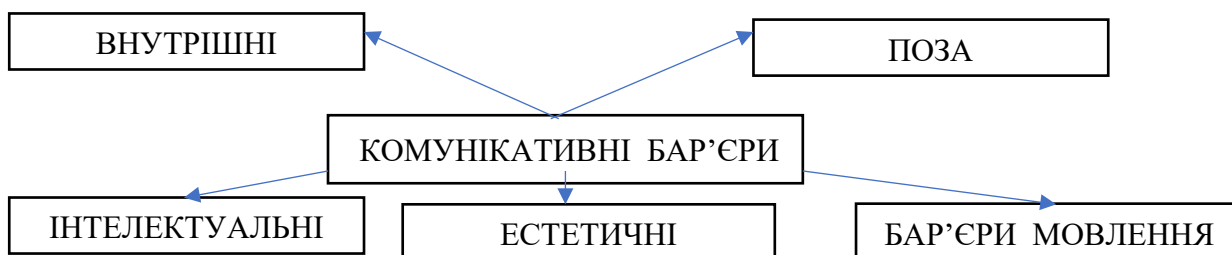
Здавалося, що з вищесказаного напрашується висновок: чим вищий економічний розвиток тієї чи іншої країни – тим впевненіше почують себе

люди з обмеженими можливостями. Але, навіть інваліди з високим інтелектом, що потрапляють у інше середовище, котре є сприятливим для їхнього життя та розвитку, мають набір певних психологічних характеристик та симптомів. Із цими симптомами, характеристиками, психологічними особливостями людей зі специфічними потребами повинні бути ознайомлені як спеціалісти, що працюють із такою категорією людей, так і їхнє близьке оточення.

Особливості психіки та психології «осіб із фізичними дефектами» [17, с. 99] привертала увагу медиків із давніх часів. У часи Ренесансу швейцарський медик, натураліст, піонер першої класифікації психічних розладів Фелікс Платтер (1536–1614) у своїх чисельних роботах відзначав наявність у людей із фізичними вадами таких психологічних рис, як «понаднормова упертість, несприйняття чужої точки зору, непослух старшим, церкві або суспільним правилам поведінки». Також Платтер яскраво описував «марення переслідування туговухих, обумовлені почуттям недовірливості, самотності», схильність до хибних тлумачень людей із дефектами слуху та зору; тип «сліпого з «важкою замкнутістю, зосередженістю на внутрішньому житті» [17, с. 99-100].

У часи середньовіччя та у період нової історії вчений світ зміг накопичити чималу наукову базу психологічних особливостей осіб із вадами слуху або зору, з порушеннями опорно-рухового апарату, з порушеннями інтелекту і психічними захворюваннями, з порушеннями роботи внутрішніх органів. Психологи і психотерапевти стали розрізняти особливості психології людей різного віку, з різними групами інвалідності тощо. Достатньо повно такі проблеми були вивчені та описані сучасними українськими вченими у навчальних посібниках із психології, у наукових статтях та монографіях з медицини, соціології, патопсихології, педагогіки. В цьому плані заслуговує уваги вже не новий, але дуже змістовний навчальний посібник «Психологія людини з обмеженими можливостями» авторства В. Й. Бочелюка та А. В. Турубарової, в якому надана об'ємна характеристика психологічних особливостей людей з особливими потребами різного віку, статі, різних груп інвалідності, із різними хворобами та патологіями,

Практикою ресоціалізації українців з особливими потребами у чужих їм середовищах (особливо це спостерігається серед наших біженців в інших країнах) доведено, що практично всі вони, потрапивши у нову спільноту, відчують певні *комунікативні бар'єри*. Фахівці традиційно поділяють ці комунікативні бар'єри на такі групи:

[17, с.100].

Причини таких бар'єрів найрізноманітніші: особливості інтелекту тих, хто спілкується; неоднакове знання предмета розмови; різниця лексикону і тезаурусу; психологічні особливості партнерів; соціальні, політичні, професійні, релігійні відмінності, ряд інших причин. Найактуальнішими для наших людей за кордоном стають сьогодні також *фонетичні переешкоди*, коли учасники комунікації розмовляють різними мовами і діалектами, мають різну граматичну побудову висловлювань; *семантичні бар'єри*, які пов'язані з відсутністю збігу лінгвістичного словника мови, із смисловою інформацією; *стилістичні бар'єри*, що виникають, коли форма комунікації та її зміст не відповідають одне одному, коли інформація, за словами психолога Лідії Орбан-Лембрик, «передається науково-канцелярським стилем, який зрозуміліший під час читання й утруднений у слуховому сприйнятті, а не при буденному спілкуванні» [7, с. 56].

Проходячи ресоціалізацію, люди з особливими потребами з посиленою гостротою переживають найважливіший психологічний наслідок наявності важкої хвороби – почуття ізольованості від людей у іншому, часто незнайомому, середовищі, відчувають свою «іншість», та відчуженість від основної маси людей та від звичного їм оточення.

Адаптуючись до життя в новому суспільстві, людина з обмеженими можливостями нерідко починає заново переживати ознаки посттравматичного стресового розладу, таких як *немотивовану пильність, «вибухову» реакцію, порушення пам'яті та концентрації уваги, притупленість почуттів, депресію, самонавіювання непроханих спогадів, вибухи люті, безсоння або жахливі сновидіння, галюцинаторні переживання, зловживання алкоголем, наркотичними і лікарськими речовинами* (останнє частіше спостерігається у інвалідів чоловічої статі, які стали інвалідами внаслідок бойових дій)» [1], [3], [6], [19].

Люди з особливими потребами, які протягом тривалого часу проживали у власному житті, мали свого лікаря, соціального працівника, які були оточені турботливими родичами, а можливо й мали роботу, улюблену справу, вели громадську діяльність, при ресоціалізації, у незнайомому суспільстві або у недружньому до їхніх особливих потреб середовищі, часто відчувають добре відомий психологам «комплекс інваліда». Доктор психологічних наук, професор кафедри соціальної роботи КНУ імені Тараса Шевченка Антоніна Львовичка серед «симптомів комплексу інваліда» називає:

- симптом рентних очікувань (у осіб з особливими потребами сформувались стійкі рентні установки – очікування регулярної допомоги ззовні та систематичне побоювання втрати цієї допомоги);

- симптом «винятковості», про який А. Львовичка вдало висловила: «...в Україні...склалася парадоксальна ситуація: з одного боку інвалідам не завжди надають адекватну допомогу, а з іншого – навколо цієї категорії людей завжди точиться надто багато розмов – про них часто говорять у засобах масової інформації, їх використовують у політичних іграх» – це сприяє формуванню у осіб з інвалідністю даного симптому, який часто «стає на заваді їх успішній ресоціалізації» [6, с. 38];

- симптом «вивченої безпорадності» спостерігається при ресоціалізації у тих у людей з певними обмеженнями, коли їм ще за звичних для них умов буття близькі підкреслювали, що ті нічого не можуть зробити ані для себе, ані для інших – то ж за нових умов ці люди починають вірити у свою безпорадність та нездатність соціалізуватися у нових умовах;

- позиція «жертви», коли, ресоціалізуючись до іншого суспільства, людина з обмеженими можливостями починає поводити себе безпорадно та безпомічно;

- симптом втраченого майбутнього та втрачених можливостей люди з особливими потребами сприймають втрату нормального функціонування певного органу як неспроможність діяння всього організму, неспроможність мати будь-які можливості для себе;

- почуття втраченого щастя (нерідко в нових умовах свого існування люди з обмеженими можливостями починають вірити у нав'язану оточенням думку, що щасливими можуть бути тільки абсолютно здорові люди, що інвалідів потрібно лише жаліти, допомагати їм, нічого від них не вимагати і не очікувати) [6, с. 39-40].

Слід віддати належне як самим інвалідам, так і їхньому оточенню, соціально-психологічним службам багатьох країн світу, наявним програмам роботи з людьми, що мають особливі потреби за те, що у людини з обмеженими можливостями при ресоціалізації все частіше замість класичного «комплексу інваліда», замість відчуття абсолютної залежності від інших, виникає розуміння того, що здоровим людям буває теж дуже важко – тож у інвалідів з'являється бажання допомогти здоровим, у них формується альтруїзм та відчуття самодостатності.

Останніми роками соціальні та психологічні служби ряду країн світу накопичили певний досвід у роботі з мігрантами, які є водночас людьми з особливими потребами.

Соціальна робота з мігрантами здійснюється за такими напрямками:

- вирішення матеріальних труднощів, проблем з медичним обслуговуванням інвалідів;

- допомога в адаптації та реабілітації;

- формування гармонійної системи взаємовідносин мігрантів з місцевим населенням;

- залучення людей з обмеженими можливостями до входження в групи дозвілля, заохочення до спілкування із місцевим населенням, що мають подібні проблеми;

- формування системи правового захисту мігрантів, припинення і недопущення всіх форм дискримінації;

- трудова та професійна адаптація [4], [5], [19].

На сьогодні люди з обмеженими можливостями, які опинились за кордоном, хоч нерідко і розчаровуються у тамтешній медичній системі та особливостях лікування за кордоном, все ж помітили наявність різних систем

соціально-психологічної допомоги інвалідам (наприклад, скандинавську модель інвалідності з її принципами рівноправності і можливості участі у справах громади, модель соціально-трудової реабілітації інвалідів у Німеччині, корпоративну модель із залученням «добровольчого сектору» в Австрії та Нідерландах, рудиментарну модель соціального захисту у Португалії та Греції) [3, с. 111, 113, 115–117].

Водночас наші земляки, біженці з особливими потребами, відзначають наявність великої кількості дієвих видів підтримки для себе, серед яких:

- консультаційні послуги та підтримку, якими передбачена реабілітація психологічна і фізична (лікувальна гімнастика; отже людина з особливими потребами отримує допомогу від цілої групи професіоналів;

- надання певним людям із особливими потребами супроводжуючого (медика);

- можливість мати контактну особу (як правило психолога, найманого співробітника, який виконує роль приятеля – ходить зі своїм підопічним в кіно або кав'ярню, розділяє з ним дозвілля та інші інтереси):

- надання особам, що самі не можуть виконувати певні функції, персонального асистента, який повинен перебувати з із своїм підопічним протягом тривалого часу;

- можливість групового проживання групове проживання або проживання з отриманням послуг медика, психолога, психотерапевта. (Це є форма проживання, що замінила інтернати: кожна з яких має свою маленьку повноцінну квартиру, але також є приміщення, де постійно знаходяться співробітники, де можна спілкуватися тощо [3, с. 116–119].

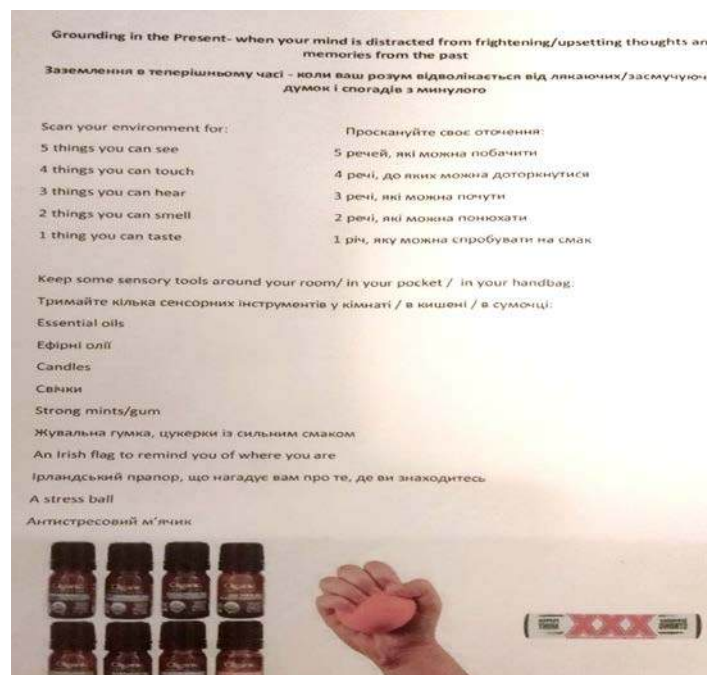
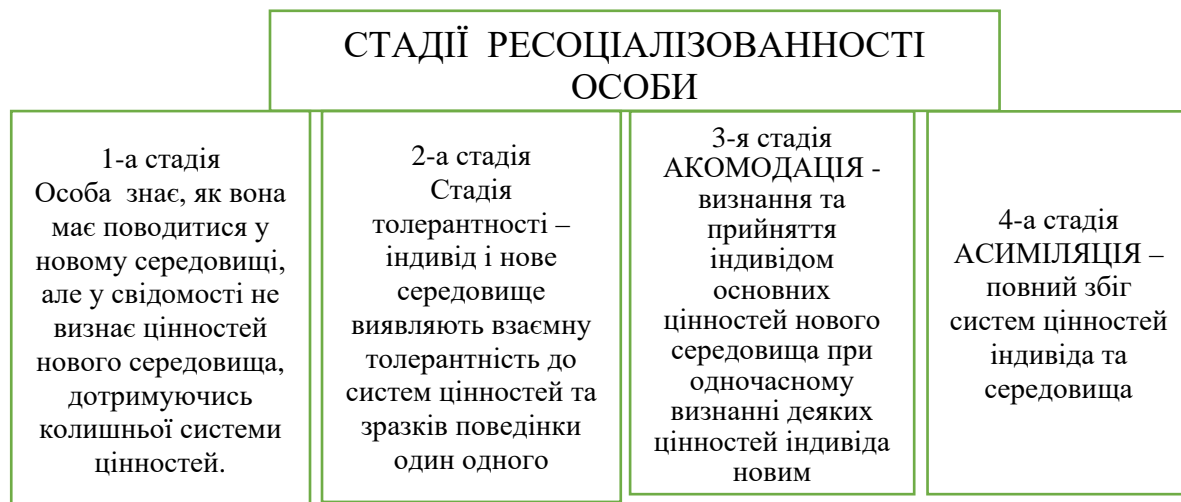

Рис. 1. Сторінка з психологічних порадами, що надаються соціальними службами в Республіці Ірландія українським біженцям з особливими потребами та їхнім рідним

Всі перелічені моменти заслуговують додаткової уваги та запозичення позитивного досвіду тими країнами, чії моделі соціально-психологічного захисту інвалідів потребують суттєвого вдосконалення.

Всередині своєї країни громадянин, який фактично втікає подалі від соціальної катастрофи – війни – називається внутрішньо переміщеною особою [9]. Термін ВПО вкоренився і в національному, і в міжнародному законодавстві як особливий статус людини, яка потрапила в біду проти своєї волі [5], [9]. Згідно статистичних даних, на середину 2023 року в Україні зафіксовано близько 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб, з яких 183 тисяч – це люди з інвалідністю [13]. Безумовно, що процес ресоціалізації у випадку втрати власної домівки, в умовах війни для людей з особливими потребами є вкрай важким. До того ж, ресоціалізація – це двосторонній процес, який передбачає взаємну адаптацію – як переселенців до нових громад, так і мешканців до ВПО, створення між ними сталих і системних зв'язків, повноцінного залучення ВПО в соціальне життя громади. Доречно зауважити, що адаптацію та ресоціалізацію розглядають як сам процес і як адаптованість та ресоціалізованість в якості наслідків, тобто як результат процесу. При цьому адаптованість (ресоціалізованість) у новому соціальному середовищі, за спостереженнями фахівців, проходить чотири основні стадії. (При цьому четверта стадія, стадія асиміляції, не завдати є прогресивною із точки зору суспільних наук та психології.

[5], [9].

На жаль, більшість громад, які прийняли у себе внутрішньо переміщених осіб, поки ще не мають чітких програм роботи з ВПО взагалі та із ВПО з особливими потребами зокрема. Але певні напрацювання все ж таки є. Наприклад, в Івано-Франківську, на Тернопільщині вдало налагоджена робота органів місцевого самоврядування, єдиного координаційного центру по роботі з внутрішньо переміщеними особами, Департаменту інтеграції громад, внутрішньої політики та роботи з внутрішньо переміщеними особами,

продумана система ресоціалізації інвалідів. У цих громадах окрім заходів, спрямованих на захист прав, на юридичну допомогу, на медичне обслуговування, передбачені й заходи, спрямовані на психологічну допомогу або психоемоційне розвантаження. ВПО з обмеженими можливостями надається професійна психологічна підтримка [13]. Подібна підтримка може проводитися як індивідуально (у вигляді консультацій), так і групами (групи підтримки, арт-терапія тощо). Спеціалісти розуміють, що психологічні послуги дуже важливі у новій реальності людини для «проживання втрат», для адаптації, ресоціалізації та інтеграції і що це особливо актуально для тієї особи, яка й раніше почувала себе «поза здоровою частиною спільноти». На жаль, важливість подібної психологічної допомоги часто неусвідомлена самими внутрішньо переміщеними особами: громади та організацій стикалася з проблемою залучення ВПО до отримання таких послуг.

Нерідко люди, які певну кількість часу були особами з особливими потребами, потрапляючи у незвичне середовище, не можуть адекватно оцінити свій власний психологічний стан – тому психологічна підтримка є необхідною. Саме психологи знають, що нерідко до «синдрому інваліда» приєднується ще і «синдром біженця», для якого є характерним почуття *втрати рідного дому, страх за себе та близьких, почуття відсутності перспектив, невпевненості у завтрашньому дні, почуття своєї непотрібності, та самотності, підвищену дратівливість та спалахи агресії, пригнічений настрій, емоційне оніміння* тощо. На сьогодні світова психологія напрацювала велику кількість методик, вправ, тренінгів, щоб впоратися із проявами подібних симптомів. Досить популярними на сьогодні серед психологів у роботі з людьми, що мають обмежені можливості, є так звані тренінгу по Адлеру, в основі яких у людини має формуватися терапія повагою, преклоніння перед тими можливостями, якими від природи обдарований кожен із людей.

Працюючи із особами-інвалідами, що опинились у нових для себе умовах, психологи враховують не лише вид, групу, ступінь інвалідності тієї чи іншої особи, в її темперамент, рівень тривожності, інтроверсію – екстраверсію, інші особливості осіб з обмеженими можливостями. Не останню роль в процесі та результатах ресоціалізації відіграє розуміння тим спеціалістом, що працює із особами з особливими потребами, існування чотирьох типів діяльності з подолання критичних ситуацій – *гедоністичного* (коли ігнорується факт, що сталося лихо і людина запевняє себе, що нічого страшного не відбулося – це є захисна реакція інфантильної свідомості); *реалістичного* (подолання критичних ситуацій виходить з того, що людина приймає реальність того, що сталося, пристосовує свої потреби та інтереси до нового життя); *ціннісного* (визнає наявність критичної ситуації, що ушкоджує сенс життя, але відкидає пасивне прийняття удару долі, вимагає побудову нового змісту життя у зв'язку з понесеною втратою); *творчого* (характерною є

поведінка вольової особистості, що у критичних ситуаціях зберігає здатність свідомо і самостійно шукати вихід, завдяки власному соціальному досвіду із критичної поведінки, завдяки наявному соціальному досвіду) [2], [6], [20].

Також психологи приділяють особливу увагу такій специфічній якості деяких осіб з особливими потребами, як низький рівень розвитку інтерсуб'єктивності, що призводить до зниження адаптивних ресурсів та до кризи особистості в цілому. У такий момент психологу дуже важко налагодити контакт із такою екстремальною особистістю. Спроби переконання її у необхідності психологічної реабілітації, як правило, зазнають невдачі. Найчастіше контакт відбувається лише після того, як екстремальна особистість звертається до психолога як до своєї останньої надії. Не останню роль тут відіграють своєрідні позитивні «чутки» про феноменальні здібності психолога.

Отже, за своїми результатами соціальна адаптація та ресоціалізація поділяється на нормальну та девіантну (тобто таку, що відхиляється від адекватної). Та у будь-якому випадку, приймаючи участь у ресоціалізації людини з особливими потребами, психологам варто застосовувати профіцитарний підхід, який наголошує унікальність кожної людини, вимагає зосереджуватись на позитивних якостях особи, на її талантах, здібностях, інтересах. Як зазначав Альфред Адлер (1870-1937), австрійський психолог, психіатр та психотерапевт, якого по праву вважають родоначальником індивідуальної (особистісної) психології, порівнюючи людську спільноту з озером, «якщо ж ми підтримуватимемо те, що саме обіцяє розквіт, поверхня озера покриється шаром листя і квітів, що поєднує в собі тишу, чарівну красу і велич» [15]. Так само і в людському суспільстві – завдяки розвитку наших власних неповторних можливостей «неродючі» ділянки залишаться просто особливостями донного рельєфу, а не нашими «недоліками».

Висновки. Таким чином, враховуючи сучасні погляди на проблему інвалідності, особливостей процесу ресоціалізації осіб з особливими потребами та можливостями їхнього ресоціалізування як наслідку, практичним завданням досвідчених психологів та працівників соціальних служб, що співпрацюватимуть з такою категорією людей, є підготовка людини з обмеженими можливостями до повноцінного (наскільки це можливо) життя, у індивідуальній та груповій психологічній допомозі цим людям з метою розвитку у них почуття суб'єктності життєдіяльності у нових умовах життя.

Особливого значення в наш час набула проблема ресоціалізації біженців та внутрішньо переміщених осіб. Тож, основним завданням психологів тут має бути психологічна допомога людям із різними обмеженнями – слуху, зору, рушійних функцій, хвороб внутрішніх органів – у подоланні їхніх внутрішніх комплексів та синдромів, що не дають людині швидко адаптуватись, гальмують її активність та ускладнюють соціальну діяльність.

Суспільство ж, піклуючись про вирівнювання можливостей людей у їхній соціальній адаптації, має організовувати ресоціалізаційну діяльність

різних інститутів соціалізації, які мають для цього відповідні кадри (серед яких, безумовно, центральне місце займають психологи) та повинні мати відповідну матеріальну базу.

Література:

1. Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 265 с.
2. Вірна Ж. П. Мотиваційно смислова регуляція у професіоналізації психолога: Дис. д-ра психол. наук. / Вірна Ж.П. – Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2014. 437 с.
3. Капська А.Й. Технології соціальної роботи взарубіжних країнах : навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2021. 249 с.
4. Конвенція ООН про права інвалідів [Електронний ресурс] – Документ 995_g71, чинний, поточна редакція– Редакція від 19.06.2023// – Режим доступу до джерела: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
5. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення (Guiding Principles on Internal Displacement). [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>
6. Львовичкіна А. Психологічні та соціальні проблеми формування культури життєдіяльності людей з інвалідністю. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2018. 1(8). С. 38-40
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: у 2 кн. Кн. I: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Либідь, 2019. 574 с.
8. Попович М. В. Бути людиною. Київ: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2021. 223 с.
9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України. Документ 1706-VII, чинний, поточна редакція – Редакція від 30.12.2023// – Режим доступу до джерела: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Документ 875-XII, чинний, поточна редакція – Редакція від 21.07.2023// – Режим доступу до джерела: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
11. Тимченко А. П. Форми дезадаптивної поведінки в умовах швидких соціальних змін Актуальні проблеми ресоціалізації засуджених та осіб з відхиленнями у правовій самосвідомості: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару з міжнародною участю (Суми, 24 квітня 2014 р.) / [за ред. : Кузікової С. Б., Щербак Т. І., Щербакової І. М. та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 188 с. (С. 159–161).
12. Швалб Ю. М., Тищенко Л. В. Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими функціональними можливостями: психологічні аспекти. Монографія. Київ: Основа, 2015. 240 с.
13. Шевчук С. Практики інтеграції внутрішньо-переміщених осіб у приймаючі громади.– Режим доступу до джерела: <https://socsprava.com.ua/praktyka/praktyku-integracziyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-u-pryjmayuchi-gromady/>
14. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2017. Т. 5 : П – С. 736 с.
15. Adler A. The Practice and Theory of Individual Psychology – [Electronic resource] / Alfred Adler // London: LTD Broadway House, 1920 – 369 p. (P.12-19) Mode access: https://ia802906.us.archive.org/35/items/20200310thepracticeandtheoryofindividualpsychology/20200310_The%20Practice%20and%20Theory%20of%20Individual%20Psychology_text.p

16. Americans with Disabilities Act An official website of the United States government. – [Electronic resource] – Mode access: <https://www.ada.gov/>
17. Belusa L. Felix Plater / L. Belusa // Handchirurgie, Mikrochirurgie, plastische Chirurgie : Organ der Deutschsprachigen Arbeitsgemeinschaft fur Handchirurgie. – P. 99–104.
18. Lauren Garcia Special needs: Defining and understanding the 4 types / Garcia Lauren – [Electronic resource] – Mode access: <https://www.care.com/c/types-of-special-needs>
19. Mental health and special educational needs: exploring a complex relationship. [Electronic resource] – /Richard Rose, Marie Howley, Ann Fergusson, Johnson Jament //– 2019. – Mode access: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2008.00409.x>
20. Narayanan S. A Study on challenges faced by disabled people at workplace /Selvi Narayanan //Conference: 5th Putrajaya International Conference on Children, Women, Elderly and People with Disabilities (PICCWED 5)At: 30 June – 1 July 2018. Hotel Bangi-Putrajaya, Bandar Baru Bangi, Malaysia – Mode access: <https://www.researchgate.net/publication/326173745>

References:

1. Bocheliuk V. Y., Turubarova A. V. (2019) *Psykhologhiia liudyny z obmezhenymy mozhlyvostiamy [Psychology of a person with disabilities]* (navch. posibnyk). Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. [in Ukrainian]
2. Virna Zh. P. (2014) *Motyvatsiino smyslova rehuliatsiia u profesionalizatsii psykhologa [Motivational and meaningful regulation in the professionalization of a psychologist]* (Dys. d-ra psykol. nauk: Virna Zh.P. Volynskiy derzh. un-t im. Lesi Ukrainky) Lutsk. [in Ukrainian]
3. Kapska A.I. (2021) *Tekhnologii sotsialnoi roboty vzarubizhnykh krainakh [Technologies of social work in foreign countries]* (navch. posibnyk). Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo». [in Ukrainian]
4. *Konventsiiia OON pro prava invalidiv [UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities]* (2023) [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu do dzherela: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71. [in Ukrainian]
5. *Kerivni pryntsypy OON z pytan vnutrishnoho peremishchennia [UN Guiding Principles on Internal Displacement]* (2018). [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu do dzherela: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>. [in Ukrainian]
6. Lovochkina A. (2018) *Psykhologichni ta sotsialni problemy formuvannia kultury zhyttiediialnosti liudei z invalidnistiu [Psychological and social problems of forming the culture of life of people with disabilities]* Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psykhologhiia. 1(8). [in Ukrainian]
7. Orban-Lembryk L. E. (2019) *Sotsialna psykhologhiia [Social psychology]* (Pidruchnyk: u 2 kn. Kn. I) Kyiv: Lybid. [in Ukrainian]
8. Popovych M.V. (2021) *Buty liudynoiu [To be human]* Kyiv: Vyd. dim Kyievo-Mohylianska akademiia. [in Ukrainian]
9. *Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]* (Zakon Ukrainy) Rezhym dostupu do dzherela: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian]
10. *Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini [About the basics of social protection of persons with disabilities in Ukraine]* (Dokument 875-XII). Rezhym dostupu do dzherela: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian]
11. Tymchenko A. P. (2014) *Formy dezadaptivnoi povedinky v umovakh shvydkykh sotsialnykh zmin [Forms of maladaptive behavior in conditions of rapid social changes]* (Sumy, 24 kvitnia 2014 r.). Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian]
12. Shvalb Yu.M., Tyshchenko L.V. (2015) *Maibutnie i sohodennia studentiv z obmezhenymy funktsionalnymy mozhlyvostiamy: psykhologichni aspekty [The future and present of students with disabilities: psychological aspects]*. (Monohrafiia). Kyiv: Osnova. [in Ukrainian]

13. Shevchuk S. *Praktyky intehratsii vnutrishno-peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady* [Practices of integration of internally displaced persons into host communities] Rezhym dostupu do dzherela: <https://socsprava.com.ua/praktyka/praktyky-integracziyi-vnutrishno-peremishhenykh-osib-u-pryjmayuchi-gromady/>. [in Ukrainian]
14. *Iurydychna entsyklopediia* [Legal encyclopedia] (2017) Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian]
15. Adler A. The Practice and Theory of Individual Psychology – [Electronic resource] / Alfred Adler // London: LTD Broadway House, 1920 – 369 p. (P.12-19) Mode access: https://ia802906.us.archive.org/35/items/20200310thepracticeandtheoryofindividualpsychology/20200310_The%20Practice%20and%20Theory%20of%20Individual%20Psychology_text.p [in English]
16. Americans with Disabilities Act An official website of the United States government. – [Electronic resource] – Mode access: <https://www.ada.gov/> [in English]
17. Belusa L. Felix Plater / L. Belusa // Handchirurgie, Mikrochirurgie, plastische Chirurgie : Organ der Deutschsprachigen Arbeitsgemeinschaft fur Handchirurgie. – P.99–104 [in English]
18. Lauren Garcia Special needs: Defining and understanding the 4 types / Garcia Lauren – [Electronic resource] – Mode access: <https://www.care.com/c/types-of-special-needs> [in English]
19. MENTAL HEALTH AND SEN: Mental health and special educational needs: exploring a complex relationship. [Electronic resource] – /Richard Rose, Marie Howley, Ann Fergusson, Johnson Jament // – 2019. – Mode access: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2008.00409.x> [in English]
20. Narayanan S. A Study on challenges faced by disable people at workplase /Selvi Narayanan //Conference: 5th Putrajaya International Conference on Children, Women, Elderly and People with Disabilities (PICCWED 5)At: 30 June – 1 July 2018. Hotel Bangi-Putrajaya, Bandar Baru Bangi, Malaysia – Mode access: <https://www.researchgate.net/publication/326173745> [in English]